

ՈԱԶՄԱԿԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԶԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

Պետության կողմից երկրի պաշտպանության ապահովումն առաջնային, ոչնչով չփոխարինվող հասարակական բարիք է, իսկ պաշտպանության գործունեությունը՝ տնտեսական գործունեության տարատեսակ¹, որի թողարկած արդյունքը ոչ նյութական բնույթ ունի և բավարարում է երկրի արտաքին անվտանգության նկատմամբ բնակչության պահանջմունքը: Միաժամանակ, պաշտպանության արդյունավետ գործունեությունը բավարարում է նաև ազգի ինքնահարգանքի և համաշխարհային հանրության կողմից հարգանքի ու ճանաչման նկատմամբ պահանջմունքները: Պաշտպանական համակարգի քաղաքական նման գործառույթների գերակշռումն էլ պայմանավորել է տնտեսական տեսանկյունից պաշտպանական ոլորտի հիմնախնդիրների թույլ ուսումնասիրվածության աստիճանը: Մինչդեռ երկրի պաշտպանունակության հիմնասյունները՝ երկրի ռազմաարդյունաբերությունը և ռազմական ծախսերի համակարգը, տնտեսական բովանդակություն ունեն:

Հետխորհրդային հասարակություններում բավական երկար ժամանակ մտակաղապարված է եղել այն համոզմունքը, որ երկրում ռազմաարդյունաբերության զարգացման շեշտադրումները բացասաբար են ազդում երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման վրա: Դա մասամբ պայմանավորված էր նրանով, որ արևմտյան տնտեսագիտական միտքը ԽՍՀՄ փլուզման հիմնական պատճառներից մեկը համարում էր տնտեսության չափազանց ռազմականացումը սառը պատերազմի տարիներին, թեև պետք է նկատել, որ այդ նույն «սպառազինությունների մրցապայքարը» ԱՄՆ-ին և ԵՄ երկրներին հնարավորություն տվեց կարճ ժամանակահատվածում առաջնակարգ նիշեր զբաղեցնել տնտեսական զարգացման ցուցանիշներով: Բացի այդ, ռազմաարդյունաբերության խնդիրներին անդրադարձն իրականացվել է առավելապես աշխարհաքաղաքական տեսանկյունից և քաղաքական գիտությունների շրջանակներում, իսկ ռազմաարդյունաբերությունը չի դիտարկվել որպես առանձին տնտեսական գործունեության ոլորտ, այն իմաստով, որ ռազմական նշանակության արտադրանքը չի արտադրվում միայն մի գործունեության ձևի շրջանակներում, այլ տարբեր համամասնություններով առնչվում է գրեթե բոլոր արտադրական ոլորտներին (մեքենաշինություն, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների արտադրություն, քիմիական արդյունաբերություն, թեթև արդյունաբերություն, սննդարդյունաբերություն), ինչն էլ թերևս, հիմք է հանդիսացել «ռազմաարդյունաբերության ոլորտ»-ի փոխարեն առավելապես օգտագործելու «ռազմաարդյունաբերական համալիր» տերմինը: Ուստի, տնտեսական աճի վրա ազդեցությունների գնահատման ժամանակ առաջնում են որոշ բարդություններ՝ ինչպես կիրառվող հասկացությունների սահմանման, այնպես էլ ոլորտի ընդգրկումների և բաղադրիչների հստակեցման, գնահատումների մեթոդոլոգիական մոտեցումների ճշգրտման առումներով:

Ռազմաարդյունաբերական համալիր (ՌԱՀ) հասկացության առաջին կիրառումը վերագրվում է ԱՄՆ-ի նախագահ Դ.Էյզենհաուերին: Նա 1961 թվականի հունվարին, իր հրաժեշտի ելույթում զգուշացնում է «խուսափել ռազմաարդյունաբերական համալիրի անցանկալի բացասական ազդեցություններից», որոնք կարող են «կազմալուծել ամերիկյան դեմոկրատիան», հիմնավորելով, որ «ռազմաարդյունաբերական համալիրի զարգացումը միտված է քաղաքական նպատակների իրագործմանը և հաճախ չի բխում երկրի իրական շահերից»²: Հետագայում, հղում

¹ Տնտեսական գործունեության տեսակների դասակարգչի համապատասխան «պաշտպանության գործունեությունը» (Օ84.22 կոդով) ներառվում է պետության կողմից հասարակությանը մատուցվող ծառայությունների մեջ:

² Էյզենհաուերի ելույթը կարելի լսել հետևյալ հղմամբ. <https://www.britannica.com/topic/military-industrial-complex>

կատարելով Էյզենհաուերի այս ելույթին, խորհրդային գիտական միտքը ՌԱՀ-ը սահմանեց որպես ռազմական արտադրանք թողարկող մոնոպոլիաների, զինված ուժերի ներկայացուցիչների, պետական վարչական ապարատի մի մասի, մտավորականության, արհմիությունների ղեկավարների, ինֆորմացիայի բնագավառի աշխատողների՝ իմպերիալիզմին ծառայող վերնախավի յուրատեսակ դաշինք կապիտալիստական երկրներում¹, դրան հակադրելով ԽՍՀՄ-ում կիրառվող «ռազմապաշտպանական արդյունաբերություն» հասկացությունը: Նման սահմանումը, կառուցված լինելով երկու հակամարտ համակարգերի տարբերություններն ակնկալող նկատառումների վրա, այնուամենայնիվ, արտահայտում է նաև զարգացած երկրների ռազմաարդյունաբերության որոշ առանձնահատկություններ (օրինակ, զինամթերքի արտադրության և շուկաների մենաշնորհացում, բարձր տեխնոլոգիականություն, բարձրորակ կադրային ապահովություն, կենտրոնական կառավարման մարմինների կողմից խիստ վերահսկողություն և աջակցություն):

Համաձայն «Ռազմաարդյունաբերական համալիրի մասին» ՀՀ օրենքի (ընդունված 2015 թվականի մարտի 25-ին) ՌԱՀ-ը սահմանվում է որպես գիտական, գիտաարտադրական, արտադրական և այլ բնույթի կազմակերպությունների ու պետական մարմինների համակարգ, որի գործունեությունն ուղղված է պետության ռազմատեխնիկական քաղաքականության կենսագործմանը: Սահմանման մեջ շեշտադրվում է գիտական բաղադրիչի կարևորությունը, ինչը համալիրի ձևավորման ու կայացման փուլի համար (իսկ մեր կարծիքով, ՀՀ ՌԱՀ-ը ներկայումս դեռ այդ փուլում է) կարևոր մեկնակետ է, սակայն միաժամանակ, այն չի բացահայտում ռազմատեխնիկական գործունեության էությունը, ինչն էլ որոշակի անհստակություն է ենթադրում համալիրում ներառվող կազմակերպությունների գործունեության ձևերի և ռազմական ոլորտին դրանց առնչության տեսանկյունից: Համեմատության համար նկատենք, որ ՌԴ-ում պաշտոնական շրջանառությունում առավել հաճախ կիրառվում է «պաշտպանական արդյունաբերության համալիր» հասկացությունը, որին հստակ սահմանում չի տրվել օրենսդրաիրավական փաստաթղթերում, իսկ տնտեսագիտական գրականությունում այն ներկայացվում է որպես ուժային կառույցների սպառազինման, ինչպես նաև՝ արտահանման նպատակներով ռազմական և հատուկ տեխնիկայի, զենք-զինամթերքի նախագծում, արտադրություն, պահպանում և մատակարարում իրականացնող գիտահետազոտական, փորձարարական կազմակերպությունների և արտադրական ձեռնարկությունների ամբողջություն: Այս դեպքում առավել կարևորվում է համալիրի մեջ ներառված ձեռնարկությունների և կազմակերպությունների թողարկած արտադրանքի, մատուցած ծառայությունների, կատարած աշխատանքի ռազմավարական նշանակությունը երկրի պաշտպանունակության և անվտանգության ապահովման տեսանկյունից:

Ներկայացված բնորոշումները հնարավորություն են տալիս հստակեցնել ռազմաարդյունաբերության տնտեսական դերն ու նշանակությունը: Այդ նպատակով, ռազմաարդյունաբերության ոլորտը սահմանենք որպես ազգային տնտեսության ենթահամակարգ հանդիսացող *ռազմական (պաշտպանական) տնտեսության*² բաղադրիչ, որը ներառում է երեք արտադրական ուղղություններ.

- Ձենք-զինամթերքի, ռազմական հատուկ տեխնիկայի, սարքավորումների, բացառապես ռազմական նշանակության այլ արտադրանքի թողարկում³,

¹ Հայկական սովետական հանրագիտական:

² Ռազմական տնտեսություն և պաշտպանական տնտեսություն հասկացությունների միջև, ըստ էության, սկզբունքային տարբերություններ գոյություն չունեն, թեև որոշ տեսաբաններ փորձում են այդպիսիք բացահայտել, խնդիրն ավելի շուտ կայանում է նրանում, թե արդյո՞ք երկիրը գտնվում է պատերազմական իրավիճակում, թե՛ ոչ: Ուստի, մեր կողմից նույնպես (ինչպես վերլուծաբաններից շատերի մոտ) հասկացությունները կիրառվելու են որպես նույնիմաստ:

³ Ռազմական նշանակության արտադրանք համարվող ապրանքների, ծառայությունների, աշխատանքների և մտավոր գործունեության արդյունքների ցանկը բերված է ՀՀ Կառավարության 2009 թվականի նոյեմբերի 12-ի №1308-Ն որոշման հավելված 1-ում:

• Երկակի նշանակության արտադրանքի, տեղեկատվության և մտավոր գործունեության արդյունքների թողարկում¹,

• Կոնվերսիոն արտադրանքի թողարկում, երբ ռազմական նշանակության արտադրանք թողարկող ձեռնարկություններն իրենց նախաձեռնությամբ (շահույթը մեծացնելու նկատառումներով) կամ շուկայական կոնյունկտուրայի փոփոխություններին հարմարվելու հարկադրանքով սկսում են արտադրել (կամ արտադրում են նաև) խաղաղ պայմաններում քաղաքացիական պահանջմունքների բավարարման համար նախատեսված արտադրանք՝ օգտագործելով ռազմական նպատակներով իրականացված գիտատեխնիկական մշակումների արդյունքները:

Հստակեցնենք, որ բացի ռազմաարդյունաբերությունից, ռազմական տնտեսությունը ներառում է նաև զինված ուժերի տնտեսությունը, որն էլ իր հերթին ունի երկու բաղադրիչ՝ զինված ուժերի թիկունքի տնտեսություն և զինված ուժերի գորամասային տնտեսություն: Ձինված ուժերի տնտեսությունը ձևավորվում է պետության ռազմական ծախսերի միջոցով: Պետական ռազմական ծախսերը ներառում են սպառազինության գնման և ԳՀՓԿ աշխատանքների համար նախատեսված, նյութատեխնիկական ապահովման, անձնակազմի պահպանման և կապիտալ շինարարության ծախսերը: Թեև մարտունակ բանակ ու պաշտպանված պետություն ունենալու համար չափազանց կարևոր է նաև ճիշտ կազմակերպված զինված ուժերի տնտեսության լոգիստիկ արդյունավետ համակարգի առկայությունը, այնուամենայնիվ, ներկայացված հետազոտության շրջանակներում զինված ուժերի թիկունքում լոգիստիկ համակարգի կատարելագործման խնդիր չի առաջադրվել, հետևաբար դրան չենք անդրադառնա, այլ մակրոտնտեսական վերլուծության հարթությունում կոդիտարկենք պետության ռազմական ծախսերի ազդեցությունը տնտեսական աճի վրա: Ակնհայտ է, որ պետության կողմից իրականացված ռազմական ծախսերի մի զգալի մասը վերադառնում է տնտեսություն՝ ռազմաարդյունաբերության և արտադրական այլ ոլորտներում պետական պատվերով արտադրության կազմակերպման համար:

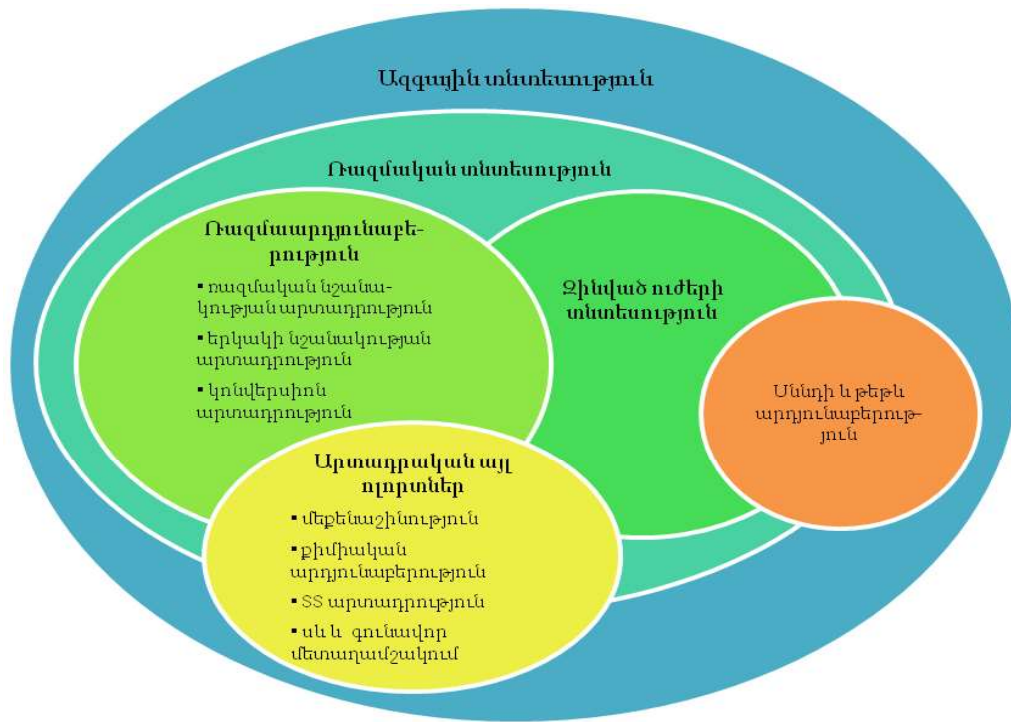
Ներկայացնենք ռազմաարդյունաբերության և ազգային տնտեսության փոխառնչությունները գծապատկերի տեսքով (տե՛ս գծապատկեր 1): Գծապատկերում, ըստ էության, արտացոլված է ռազմաարդյունաբերության ոլորտի ներուժային համակարգաստեղծ նշանակությունն ամբողջ տնտեսության համար՝ պայմանավորված տնտեսության այլ ճյուղերի հետ համագործակցության լայն հնարավորություններով:

Ռազմական նշանակության արտադրանք կարող են թողարկել մեքենաշինության այնպիսի ենթաճյուղեր, ինչպիսիք են ռադիոէլեկտրոնային, էլեկտրատեխնիկական, օպտիկամեխանիկական, սարքաշինական արտադրությունները, որոնք իրենց հերթին հիմնվում են մետաղամշակման և քիմիական արտադրությունների վրա, միաժամանակ քիմիական արդյունաբերության որոշ ենթաճյուղեր ինքնին կարող են հանդես գալ որպես ռազմական արտադրանքի թողարկման առանձին ոլորտ, իսկ ժամանակակից սպառազինությունների գերակշիռ մասը հիմնվում է տեղեկատվական տեխնոլոգիաների վրա:

Ինչ վերաբերում է սննդի և թեթև արդյունաբերությանը, ապա դրանց առանձնացումն արտադրական այլ ոլորտներից պայմանավորված է փոխազդեցությունների առավել թույլ դրսևորմամբ, քանի որ նշված ոլորտները ռազմական տնտեսությանը առնչվում են միայն զինված ուժերի համար պետական գնումների շրջանակներում, որոնք արժեքային ցուցանիշներով նկատելիորեն զիջում են ռազմական ծախսերի այլ բաղադրիչներին: Այնուամենայնիվ, պատերազմական իրավիճակում գտնվող փոքր բաց տնտեսության համար, որտեղ արդյունաբերական

¹ «Երկակի նշանակության ապրանքների արտահանման, ՀՀ տարածքով դրանց տարանցիկ փոխադրման, ինչպես նաև երկակի նշանակության տեղեկատվության և մտավոր գործունեության արդյունքների փոխանցման նկատմամբ հսկողության մասին» ՀՀ օրենքով (ընդունված 2010թ ապրիլին) երկակի նշանակության ապրանք է համարվում յուրաքանչյուր տեսակի գույք, որ կիրառվում է քաղաքացիական նպատակների համար և իր բնույթին ու հատկություններին համապատասխան՝ կարող է օգտագործվել նաև ռազմական նպատակներով, ներառյալ՝ զանգվածային ոչնչացման զենքի և դրա փոխադրման միջոցների ստեղծման համար, իսկ երկակի նշանակության տեղեկատվություն և մտավոր գործունեության արդյունքներ են համարվում ցանկացած բնույթի տեղեկատվություն, մտավոր գործունեության արդյունք, համակարգչային ծրագրեր, որոնք կիրառվում են քաղաքացիական նպատակների համար և իրենց բնույթին համապատասխան՝ կարող են օգտագործվել նաև ռազմական նպատակներով, ներառյալ՝ զանգվածային ոչնչացման զենքի և դրա փոխադրման միջոցների ստեղծման համար:

արտադրանքի ծավալները չեն գերազանցում ՀՆԱ 20%-ը բանակի համար պետական պատվերների իրականացումը կարող է հաջող արտադրական գործունեության մեկնակետ ծառայել, հատկապես եթե հաշվի առնենք, որ նշված երկու ոլորտներում առավել նպատակահարմար է փոքր ձեռնարկատիրության զարգացումը:

Գծապատկեր 1. Ազգային տնտեսության և ռազմաարդյունաբերության փոխկապվածությունները

Փաստորեն, տնտեսական ընդհանուր համակարգի վրա ռազմական տնտեսության ազդեցությունը կարող է դրսևորվել երկու ուղղությամբ, մի դեպքում՝ ռազմաարդյունաբերության ոլորտում զարգացումների արդյունքում, մյուս դեպքում պետության կողմից իրականացվող ռազմական ծախսերի փոխանցման մեխանիզմով: Ազդեցության ուղղությունների նման տարբերակումն էական է, քանի որ հնարավորություն է տալիս նաև տարբերակված ուսումնասիրել *տնտեսական աճի* և *տնտեսական զարգացման* վրա հնարավոր ազդեցությունները: Տնտեսագիտական հետազոտությունները հիմնականում շեշտադրում են տնտեսական աճի վրա ռազմական ծախսերի ազդեցության ուսումնասիրությունը, մինչդեռ շատ ավելի կարևոր է տնտեսական զարգացման տեսանկյունից երևույթների քննությունը, քանի որ եթե տնտեսական աճի հիմքում երկրի տնտեսական զարգացումը չէ, ապա այն ունի ժամանակավոր ու պատահական բնույթ, և հաճախ չի ապահովում երկրի կենսամակարդակի և բարեկեցության համապատասխան աճ: Հայտնի է, որ ռազմական ծախսերի և տնտեսական աճի միջև գոյություն ունի հստակ ուղիղ կախվածություն՝ պայմանավորված ՀՆԱ ցուցանիշի հաշվարկման մաթեմատիկական առանձնահատկությամբ, այսինքն՝ միջազգային վիճակագրական ստանդարտների համաձայն ռազմական ծախսերը համարվում են պետության կողմից երկրի պաշտպանության ծառայության (որը հանդես է գալիս որպես հասարակական բարիք) ձեռքբերման արժեք, որը ձևավորվում է երեք բաղադրիչներից՝ ռազմամթերքի գնում, հիմնական կապիտալի (գորանոցների, այլ ռազմական նշանակության շինությունների) ամրոտիզացիա և ընթացիկ նյութական ծախսեր¹, և ներառվում է ՀՆԱ կառուցվածքում որպես պետական գնումների բաղադրիչ: Բացի այդ, դրանց աճը հարուցում է համախառն պահանջարկի մուլտիպլիկատիվ աճ և հանգեցնում գործազրկության կրճատմանը: Սակայն, ՀՆԱ-ի որակական աճի (տնտեսական զարգացման) տեսանկյունից խնդրի դիտարկումը ենթադրում է ավելի շուտ ռազմաարդյունաբերության ոլորտի տնտեսական ցուցանիշների

¹ Лавринов Г. А. “О влиянии военных расходов на развитие экономики стран”. Военная мысль, 2007, №12, стр 19-24.

բարելավման նպատակադրում, ինչը երկարաժամկետում կարող է նկատելի աճ ապահովել ՀՆԱ-ն ձևավորող բոլոր մյուս բաղադրիչների գծով (սպառողական ծախսերի, ներդրումների և արտահանման ծավալների աճ), առաջ բերելով ՀՆԱ-ի ավելի արագ և արդյունավետ աճ:

Ինչպես ռազմական ծախսերի աճի, այնպես էլ ռազմաարդյունաբերության զարգացման դրական տնտեսական հետևանքների վերաբերյալ առկա են իրարամերժ տեսակետներ: Մասնավորապես, որոշ վերլուծաբաններ գտնում են, որ ռազմական ծախսերի աճը հանգեցնում է պետության կողմից կարևոր սոցիալ-տնտեսական խնդիրների (սոցիալական ապահովություն, կրթություն և առողջապահություն) լուծմանը հատկացվող ֆինանսական միջոցների կրճատման, նման բացասական ազդեցությունն առավել սուր է ներկայանում, երբ հաշվի ենք առնում, որ ռազմական ծախսերի մի զգալի մասը հատկացվում է ռազմական նշանակության արտադրանքի ներկրման դիմաց վճարման համար: Մյուս կողմից, ռազմաարդյունաբերության ոլորտում ներդրումները հանդիսանալով այլ՝ քաղաքացիական նշանակության արտադրություններում ներդրումների այլընտրանք, կարող են հանգեցնել այլ ոլորտներում արտադրության ծավալների կրճատմանը և տնտեսությունում կառուցվածքային անհամամասնությունների դրսևորմանը, ինչպես շահույթի նորմի և աշխատավարձի մակարդակի էական տարբերությունների, այնպես էլ՝ աշխատուժի միջճյուղային տեղաշարժերի և սոցիալական շերտավորման առումներով: Բացի այդ, հաճախ քաղաքացիական նշանակության արտադրությունները կարող են ավելի արդյունավետ նպաստել տնտեսական աճին, օրինակ՝ նոր տեխնոլոգիական արտադրությունները: Ի դեպ, հակասություններն ավելի մեղմ են, երբ խոսքը գնում է ռազմական ծախսերը ԳՀՓԿ աշխատանքներին ուղղորդելուն, քանի որ դրանք նպաստում են երկրի ընդհանուր տեխնոլոգիական զարգացմանը, իսկ ռազմական ոլորտում կատարված տեխնոլոգիական մշակումները շատ հաճախ արդյունավետ կիրառում են գտնում նաև արտադրության այլ ոլորտներում: Բնարկե, այս հանգամանքը նույնպես միանշանակ չի ընդունվում. որպես հակափաստարկ հիմնավորվում է, որ մասնավոր ձեռնարկատիրության շրջանակներում իրականացվող տեխնոլոգիական հետազոտությունները և մշակումներն ավելի մեծ տնտեսական արդյունք են պարունակում և տեխնոլոգիական առաջընթացում ավելի մեծ ներդրում ունեն, քանի որ մասնավոր առևտրային շահ են հետապնդում: Սակայն, որպես կանոն, տնտեսագետները համակարծիք են, որ եթե ազգային անվտանգության խնդիրն առաջնահերթ է, ապա ռազմական նպատակներով բոլոր ծախսերը արդարացված են:

Ինչ խոսք, ռազմական ծախսերի ազդեցության վերաբերյալ էմպիրիկ տվյալների հետազոտությունը կարող է զգալիորեն տարբեր իրավիճակներ բացահայտել՝ կախված երկրների առանձնահատկություններից, ուստի, հնարավոր չէ միանշանակ ու սպառիչ պատասխան տալ այն հարցին, թե ի վերջո ռազմական ծախսերի ազդեցությունը տնտեսության վրա դրական է, թե՛ բացասական, սակայն կարելի է որոշակի համոզմունք հայտնել, որ գոյություն ունի ռազմական ծախսերի որոշակի օպտիմալ մակարդակ (որը յուրաքանչյուր երկրի համար որոշվում է առանձին), որը համապատասխանում է երկրի պաշտպանական պահանջումներին, խթանում է տնտեսական աճը և չի գերազանցում այն մակարդակը, որից հետո արձանագրվում է մակրոտնտեսական ցուցանիշների վատթարացում՝ ՀՆԱ-ի անկում, գնաճի տեմպի ավելացում և այլն: Միաժամանակ, կարևորվում է նաև ռազմական ծախսերի խելամիտ բաշխումը: Դրանց ուղղորդումը սպառազինության, ռազմական ու երկակի նշանակության այլ արտադրանքի արտադրության բարձր տեխնոլոգիական համակարգերի ձևավորմանը և պահպանմանը կարող է ստեղծել նոր աշխատատեղեր, ընդլայնել արտահանման հնարավորությունները, բարելավել արդյունաբերական արտադրանքի կառուցվածքը, բարձրացնել երկրի տեխնոլոգիական զարգացման մակարդակը վերջնաարդյունքում ապահովելով տնտեսական զարգացման վրա հիմնված արդյունավետ տնտեսական աճ և երկրի պաշտպանունակության բարձրացում:

ՈԱԶՄԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ

ԳԱՅԱՆԵ ԵՐՆԻԿԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, *տ.գ.թ., դոցենտ*

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության

ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող

Համառոտագիր

Պետության կողմից երկրի պաշտպանության ապահովումը առաջնային, ոչնչով չփոխարինվող հասարակական բարիք է, իսկ պաշտպանության գործունեությունը տնտեսական գործունեության տարաստեասկ, ուստի, երկրի պաշտպանունակության հիմնասյունները՝ ռազմաարդյունաբերությունը և ռազմական ծախսերի համակարգը, տնտեսագիտական բովանդակություն ունեն և պահանջում են տնտեսության զարգացման ընդհանուր համակարգում ունեցած դերի ու նշանակության գնահատում: Հոդվածում հստակեցվել են ռազմաարդյունաբերության ոլորտի ընդգրկումներն ու բաղադրիչները, վերլուծվել և ներկայացվել են ազգային տնտեսության հետ փոխկապվածությունների մեխանիզմները, սրվել է գծապատկերային մեկնաբանություն:

Բանալի բառեր. *ռազմաարդյունաբերություն, ռազմական ծախսեր, տնտեսական աճ, տնտեսական զարգացում, ազգային տնտեսություն, ռազմական տնտեսություն, երկակի նշանակության ապրանքներ:*

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ВОЕННОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ОБЩЕЙ СИСТЕМЕ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ

ԳԱՅՆԵ ԷՐՆԻԿՈՎՆԱ ԱՐՄԵՅՅԱՆ, *կ.ճ.ն., դոցենտ*

старший научный сотрудник Института экономики им. М. Котаняна НАН РА

Аннотация

Обеспечение защиты страны государством является первичным, ничем не заменимым общественным благом, в то время как деятельность по защите страны является разновидностью экономической деятельности, следовательно, основы обороноспособности страны - военная промышленность и система военных расходов, имеют экономическое содержание и требуют оценки их роли и значимости в общей системе развития экономики. В статье уточнены сферы охвата и компоненты оборонной промышленности, проанализированы и представлены механизмы взаимосвязи с национальной экономикой, дана схематическая интерпретация.

Ключевые слова: *военная промышленность, военные расходы, экономический рост, экономическое развитие, национальная экономика, военная экономика, товары двойного назначения.*

THE ROLE AND IMPORTANCE OF THE MILITARY INDUSTRY IN THE OVERALL SYSTEM OF ECONOMIC DEVELOPMENT

GAYANE ERNIK HARUTYUNYAN, *Ph.D. in Economics, Associate Professor*

Senior Research Associate, M. Kotanyan Institute of Economics

National Academy of Sciences, Republic of Armenia

Abstract

Ensuring protection by the nation's government is the primary, irreplaceable public good, while the protection of the country is one of the types of economic activities, and hence, the foundations of the nation's defense: military industry and military spending are of economic substance and require assessment of their role and importance in the overall system of economic development. The article clarifies the scope and components of the defense as an industry, analyzes and provides the mechanisms of interplay with the national economy, and schematic interpretation.

Keywords: *Military industry, military spending, economic growth, economic development, national economy, military economy, dual-use goods*